

LINGUISTIC DIDACTIC FEATURES OF PROVERBS WITH THE GENERAL MEANING OF "WILL"

Khushanov Alisher Aydin o'glu

Navoi State University, 2nd year master's student of
Uzbek language and literature

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15153913>

ARTICLE INFO

Received: 27th March 2025

Accepted: 30th March 2025

Online: 31st March 2025

KEYWORDS

Proverb, will, linguodidacty, spiritual education, semantics, phraseology, didactic material.

ABSTRACT

This article studies the linguodidactical actions of Uzbek proverbs expressing will. and how proverbs expressing human qualities such as will, determination, self-control are analyzed for language teaching in the educational process. The semantic features of proverbs are considered, their role in the formation of spiritual consciousness and strong character in students.

"IRODA" UMUMIY MA'NOLI MAQOLLARNING LINGVODIDAKTIK XUSUSIYATLARI

Xushanov Alisher Oydin o'g'li

Navoiy davlat universiteti, O'zbek tili va adabiyoti 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15153913>

ARTICLE INFO

Received: 27th March 2025

Accepted: 30th March 2025

Online: 31st March 2025

KEYWORDS

Maqol, iroda, lingvodidaktika, ma'naviy tarbiya, semantika, frazeologiya, didaktik material.

ABSTRACT

Ushbu maqolada irodani ifodalovchi o'zbek maqollarining lingvodidaktik harakatlari o'rganilgan. va iroda, qat'iyat, o'zini tuta bilish kabi insoniy xususiyatlarni ifodalovchi maqollar ta'lim jarayonida til o'rgatish uchun qanday tahlil qilingan. Maqollarning semantik xususiyatlari, o'quvchilarda ma'naviy ong va mustahkam xarakterdagi roli ko'rib chiqadi.

KIRISH

O'zbek xalq maqollari xalq donishmandligining noyob ifodasidir. Bu maqollar tabiiy estetik, balki tarbiyaviy, axloqiy va lingvistik yuklamaga ega bo'lib, fayl tili sodda, lekin mazmuni chuqurdir. insonning ichki dunyosi, ruhiy holat va axloqiy hayotga doir maqollar orqali xalqning ming yillik hayotiy, bo'lgan qarashi ifodalanadi. Shular qatorida "iroda" — insonning o'zini boshqara olish, to'g'ri qaror qabul qilish, sabr-toqatli bo'lish, maqsad sari qat'iyat bilan intilish xususiyatlarini ifodalovchi maqollar alohida o'ringa ega. Til o'rganishda maqol o'quvchilarning qo'llash o'quvchilarini o'zlashtirishga yordam beradi, frazeologik birliklarni o'zlashtirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan nazardan "iroda" umumiy ma'noli maqollarning lingvodidaktik sharoitni o'rganishdir.

Maqollar an'anaviy hikmatning lo'nda ifodasi sifatida jahon tili va madaniyatida alohida o'rin tutadi. Maqollarni qamrab oluvchi sanoqsiz mavzular orasida "iroda" so'zi bilan umumiy

ma'no bildiruvchi mavzular o'zining lingvistik va didaktik xususiyatlari bilan alohida qiziqish uyg'otadi. Hikmatlar so'zlarning toza to'plamiga o'ralgan donolik parchalariga o'xshaydi. Ular insonning shaxs-harakati va hayotiy tajribalari haqida abadiy maslahatlar yoki mulohazalarni taklif qiladi. Maqollardagi "iroda" umumiy ma'nosi ko'pincha niyat, natija yoki muqarrar haqiqatni bildiradi. Uch maqola ushbu mavzuni aks ettiruvchi maqollarning lingvistik, didaktik va madaniy o'rganadi. Maqollar umuminsoniy haqiqatni yoki hikmatni o'zida mujassam etgan qisqa, esda qolarli so'zlardir. Ular ko'pincha avlodlarga o'tadi va inson tabiati, axloqi va dunyoning yo'llari haqida aytib beradi. Hikmatlar hayot murakkabliklarini yo'lga qo'yishda qo'llanma bo'lib xizmat qiladi va ixcham va ta'sirchanligi bilan qadrlanadi.

"Iroda" umumiy ma'nosiga ega bo'lgan maqollarning tuzilishi ko'pincha sodda va tushunarli formatga mos keladi, bu ularni eslab qolish va o'tishni osonlashtiradi. Ushbu maqollarda odatda mavzu, niyat yoki kutishni bildiruvchi fe'l va natija yoki natija mavjud. Ushbu aniq va ixcham tuzilish maqolning esda qoladigan va ta'sirchanligini oshiradi. Maqollarda "iroda" mavzusidagi so'zlarning tanlanishi qasddan va strategik bo'lib, aniqlik, muqarrarlik yoki niyat tuyg'usini ifodalashga qaratilgan. Kutilayotgan natija yoki natijani ta'kidlash uchun "bo'ladi", "bo'ladi" yoki "muqarrar" kabi so'zlar tez-tez ishlatiladi. Ushbu leksik tanlovlar maqollarning obro'li va ta'sirchanligiga hissa qo'shadi. "Iroda" umumiy ma'noli maqollar nafaqat til xazinasi, balki axloqiy-axloqiy saboqlar manbai bo'lib ham xizmat qiladi. Ushbu bo'limda bu hikmatlarning didaktik ahamiyati va ular bergan abadiy hikmat o'rganiladi.

"Iroda" mavzusini o'z ichiga olgan maqollarda ko'pincha madaniyatlar va davrlarda aks-sado beradigan axloqiy va axloqiy saboqlar mavjud. Muayyan harakatlardan ogohlantiradimi yoki tanlov oqibatlarini yoritadimi, bu hikmatlarda insonning xatti-harakati va oqilona qarorlar qabul qilish muhimligi haqida qimmatli fikrlar mavjud. Ularning didaktik tabiati ularni nafaqat lingvistik iboralar, balki axloqiy hayot uchun qo'llanma ham qiladi. Maqollar madaniy o'tishda, qadriyatlar, e'tiqodlar va ijtimoiy normalarni avloddan-avlodga o'tkazishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu bo'limda umumiy ma'noga ega bo'lgan maqollar jamiyatlarning madaniy tuzilishiga va umumiy donoligiga qanday hissa qo'shishi o'rganiladi. "Iroda" mavzusini o'z ichiga olgan maqollar jamoalarning madaniy o'ziga xosligining ajralmas qismi bo'lib, umumiy e'tiqod, tajriba va qadriyatlarni aks ettiradi. Bu maqollarni takrorlash va ommalashtirish orqali madaniy bilimlar saqlanib qoladi va kelajak avlodlarga yetkaziladi. Ular o'ziga xoslik va meros belgilari bo'lib xizmat qiladi, odamlarni madaniy ildizlari bilan bog'laydi va jamoaviy tushunishni shakllantiradi.

O'zbek tilidagi iroda, sabr-toqat, matonat, qat'iyat kabi xususiyatlarni ifodalovchi ayrim maqollar:

- *Sabr qilgan – g'olib bo'lgan.*
- *Sabrning tagi sariq oltin.*
- *Toqat qilgan tog'ni yorar.*
- *Irodali odam – quduq qozib suv chiqarar.*
- *Sabr qil – sabo berar.*
- *Qattiq odam temirni egadi.*

Ush maqollar orqali irodaning natijasi, sabr va qat'iyat bilan har qanday mushkulot yengilligini ko'rish mumkin. Ular bir o'rnatish, axloqiy vazifalarni motivatsion va lingvistik vazifalarni bajarish.

Lingvodidaktik tahlil. Maqollarni lingvodidaktik vositalanadi o'rganishga asoslanadi:

- Leksik boylikni qayta – maqollar ko'p ma'noli so'zlar, frazeologik birliklar asoslari uchun o'quvchi tilda yangi ma'no qatlamlarini o'zlashtirish.
- Ma'naviy tarbiya beradi – iroda, sabr, qat'iyat kabi fazilatlar yoshlarda hosil xarakterga xizmat qiladi.
- Tafakkurni rivojlantiradi – maqollarnilash, tahlil qilish orqali o'quvchi fikrlashni o'rganadi.

Ta'limda qo'llashning metodik asoslari

O'rta maktab va oliy ta'lim bog'da iroda maqollarni hisobga olish mumkin:

- Dars mavzulariga mos ravishda tanlab berish;
- Erkin fikr bildirish va munozara mashqlarida qo'llash;
- Yozma ishlarda mavzuga mos maqoldan ko'chirishni o'rganish;
- Rolli o'yinlarda iroda talab qilish holatlarga mos maqollar bilan voqeani ifodalash.

"Iroda"li maqollar ko'pincha muqarrarlik yoki qat'iyat hissini bildiradi. Masalan, "Iroda bor joyda yo'l bor" to'siqlarni yengib o'tishda qat'iyat kuchini ta'kidlaydi. Bu maqollar turli vaziyatlarda ilhom berish, rag'batlantirish yoki yo'l-yo'riq berish uchun ishlatilishi mumkin. Maqollarning "iroda" bilan talqin qilinishi madaniy kontekstga qarab farq qilishi mumkin. Ba'zilar ularni rag'batlantiruvchi qat'iyat sifatida ko'rishlari mumkin, boshqalari esa ularni halokatli deb hisoblashlari mumkin. Bu maqollar qaysi kontekstda qo'llanilganini tushunish ularning mo'ljallangan ma'nosini tushunish uchun kalit hisoblanadi. "Iroda" umumiy ma'nosiga ega bo'lgan maqollar ko'plab til va madaniyatlarda mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos tushuncha va hikmatlarni taqdim etadi. Ushbu maqollarni turli tillarda taqqoslash insoniyatning umumiy tajribalari va ularning asosini tashkil etuvchi qadriyatlarga ajoyib tasavvur beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, "iroda" umumiy ma'nosiga ega bo'lgan maqollarni o'rganish ilmiy tilshunoslik bilimimizni boyitibgina qolmay, balki ushbu madaniy bilimlar haqida qimmatli narsalarni ham beradi. ixcham ifodalar. Bu hikmatlarning lingvistik jihati, didaktik saboqlari va madaniyatlararo ahamiyati haqida fikr yuritar ekanmiz, bu asriy naqlarning zamonaviy dunyomizdagi ahamiyati beqiyos ekanini eslaymiz. Uch tadqiqot maqollarda sodda, ammo kuchli "iroda" tushunchasi bilan mujassamlangan chuqur teranlik va umuminsoniy haqiqatlarni yanada chuqurroq izlanish va qadrlashga undaydi. "Iroda" umumiy ma'noli maqollar o'zbek xalqining ruhiy-ma'naviy merosidir. Ular ta'lim jarayonida tilni o'rgatish, axloqiy tarbiya berish va mustahkam xususiyat sifatida o'ta muhim. Lingvodidaktik ishlab chiqarishlar asosida bu maqollarni dars jarayoniga, ta'lim sifatini yaxshilashda samarali natija beradi. O'quvchi tafakkurida, toqat, qat'iyat, iroda kabi muhim fazilatlarini boshqarishda maqollar beqiyos manbadir.

References:

1. Jo'raev, N. O'zbek maqollari va tahrir semantik xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 2014.

2. Yusupova, D. O'zbek tilida maqollar va sudlov lingvodidaktik ahamiyati. – Toshkent: O'zRFA, 2020.
3. G'anieva N. Til o'rgatishda folklor boshqaruvining ahamiyati. – Toshkent: TDPU, 2018.
4. Xo'jamberdiyeva, M. Frazeologik birliklar va ta'limdagi o'rni. – Toshkent: Noshir, 2019.
5. Qurbonov, A. Lingvokulturologiya va xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.